

Avançament editorial Raül Garrigasait

J.W. GOETHE

L'alemany Johann Wolfgang von Goethe (1749-1832), pare del romanticisme, retratat per Johann Heinrich Wilhelm Tischbein el 1786 AVUI

Raül Garrigasait, traductor de 'Converses d'emigrats alemanys' (Alpha), ens ofereix l'epíleg de l'única obra inèdita en català de Goethe, un mosaic d'històries sorprenents amb el rerefons de la Revolució Francesa

Converses d'emigrats alemanys

Les 'Converses d'emigrats alemanys' (1795) segellen la fi de la crisi creativa de Goethe

Enmig d'aquesta gran transformació, calia repensar el sentit de la literatura

“Ja et pots imaginar que la Revolució Francesa també ha representat una revolució per a mi”, va confessar Johann Wolfgang Goethe a un amic en una carta redactada el 3 de març del 1790. Anys més tard, va escriure que no era possible imaginar-se un home que, en aquella època, hagués estat més aïllat que ell. Molts dels seus coneguts s'havien entusiasmat amb les notícies que arribaven de París. L'autor del *Werther*, en canvi, havia rebutjat des de bon començament tot intent d'importar la revolució a Alemanya. Mentre París concedia la ciutadania honorífica a divuit personalitats estrangeres que simpatitzaven amb els nous ideals, entre altres als poetes Friedrich Gottlieb Klopstock i Friedrich Schiller, Goethe participava en una campanya militar contra la França revolucionària (això sí, ho feia sense gaire entusiasme, i més tard va deixar constància escrita de les injustícies comeses per les tropes que defensaven l'Antic Règim). Mentre Lluís XVI era guillotinat, el nostre escriptor dinava a la cort de Carles August, el duc de Saxònia-Weimar-Eisenach. Ell, que, a diferència de la majoria dels escriptors alemanys significatius del moment, no devia gairebé res ni a l'Església ni a la Universitat, estava lligat formalment al destí d'un microestat del Sacre Imperi Romano-Germànic. Ocupant diversos càrrecs a Weimar, havia après de primera mà com funcionava una administració absolutista i havia contribuït a configurar-ne la política. Malgrat els trasbalsos d'aquells anys, va continuar creient en una política reformista, il·lustrada, dirigida des de dalt, que no ensorrés de cop l'ordre establert.

D'altra banda, la vena lírica que havia acompanyat Goethe durant tota la seva vida gairebé va emmudir entre el 1791 i el 1794. En aquesta època va interessar-se sobretot per les ciències naturals, a les quals s'aferava com un naufrag a una taula de salvació. Fins i tot va imaginar-se que s'oblidaria de la li-

teratura i que l'òptica i la biologia arribarien a ser la seva ocupació exclusiva. Enmig del caos humà del moment, l'estudi de la natura —de les seves lleis i la seva manera calmosa i sistemàtica de desenvolupar-se— es presentava com una garantia d'estabilitat.

En el camp de la creació artística, el desconcert d'aquells anys el va portar a fer provatures de tota mena. Els canvis es precipitaven a una velocitat mai vista, i el poeta va intentar respondre a les necessitats de cada instant recorrent a una gran diversitat de gèneres literaris, des de la comèdia fins a l'èpica burgesa, passant pel teatre polític i la novel·la satírica. Els textos, però, van quedar sovint inacabats, perquè el món es movia més de pressa que la ploma. Les *Converses d'emigrats alemanys*, publicades el 1795, s'insereixen de ple en aquesta època de replantejaments i alhora segellen la fi de la crisi creativa del seu autor. Abans de parlar-ne, però, convé que reculem uns quants anys.

2.

El 1784, la senyora Jeanne de St. Rémy de Valois, que estava casada amb un suposat comte de La Motte i pretenia ser descendent d'un fill natural d'Enric II, va fer creure a Louis-René de Rohan, cardenal i arquebisbe d'Estrasburg, que era una confident de la reina Maria Antonieta. Si seguia els seus consells —assegurava la *comtessa* de La Motte—, el cardenal podria obtenir el favor de la cort, fins i tot podria veure's a soles amb la reina. Jeanne de St. Rémy arribà a organitzar una trobada al jardí de Versalles entre aquell ingenu eclesiàstic i una prostituta disfressada de Maria Antonieta, que li donà una rosa entre sos-

pirs i picades d'ullet. De la Motte va convèncer el cardenal que la reina desitjava posseir un collar valuósíssim i que volia que fos ell qui s'encarregués d'adquirir-lo. Rohan va fer-se fiador per la compra en nom de Maria Antonieta i va lliurar el collar a la *comtessa*, que se'l va vendre d'amagat. Al cap d'un cert temps, en no rebre els diners del pagament, els joiers van adreçar-se directament a la cort: així es va destapar tot l'engany. Tant Jeanne de St. Rémy de Valois com el cardenal foren detinguts, i el Parlament de París inicià una investigació. Les actes del cas es van publicar, i els fets es van convertir en la tafania predilecta d'Europa. La *comtessa* fou condemnada a rebre bastonades, a ser marcada amb ferro roent i a acabar els seus dies a la presó. El cardenal va ser absolt, perquè es demostrà que havia estat enganyat. Als ulls de tothom havia quedat clar que no era punible tractar la reina de meuca.

En aquest escàndol, també s'hi va veure involucrat un personatge inquietant que es feia dir Conte Alessandro di Cagliostro. Era conegut com a mag, vident, alquimista, curandero i fundador de lògies maçòniques de ritu egipci, i havia fet sensació en diversos països. Tot i que no es pogué demostrar la seva implicació en l'engany de la *comtessa* de La Motte, va ser expulsat de França. Goethe va arribar a sentir una fascinació tan gran per Cagliostro, que en va reconstruir l'arbre genealògic i, durant una estada a Palerm, la ciutat natal d'aquest personatge, fins i tot va fer una visita a la seva mare i la seva germana.

L'afer del collar inclou un fantàstic repertori d'individus estraforaris, i la flaire de conxorxes i decadència que desprentia tenia un innegable poder d'atracció. L'any 1791, Goethe s'hi va inspirar per escriure la

seva primera obra literària concebuda sota els efectes de la Revolució, *El gran Cofta*, un text que recrea un món corrupte, dominat pel frau i el xarlatanisme, i que pretén retratar el comportament de l'alta societat francesa en els anys immediatament anteriors a la presa de la Bastilla.

Aquesta primera obra escrita arran dels fets de París, doncs, no és una crítica de la Revolució, sinó de l'Antic Règim, que Goethe detestava amb la mateixa intensitat. Des del seu punt de vista, tant l'Antic Règim com la Revolució eren la conseqüència d'una falta d'il·lustració: la França prerevolucionària era tan poc civilitzada que va acabar provocant una ruptura violenta. Defensant aquesta mena d'idees, no era estrany que l'autor d'*El gran Cofta* se sentís sol. En un ambient en què les posicions tendien a polaritzar-se, ¿amb qui podia entendre's algú que rebutjava com a bàrbars tant els paladins d'un passat corrupte com els propugnadors d'un nou ordre que, de moment, només es podia imposar a sang i a foc?

No va ser fins el 1793 que Goethe es va enfrontar directament, sense al·legories ni al·lusions obscures, a les idees revolucionàries en un text literari. En la seva obreta dramàtica *El ciutadà general*, que pren motius i personatges d'altres comèdies famoses del moment, el protagonista és un alemany que es fa passar per jacobí i que, per exemple, aconsegueix esmorzar de franc a casa del veí servint-se egoïstament de les paraules màgiques *igualtat i llibertat*. *El ciutadà general* sembla gairebé un pamflet a favor de l'absolutisme il·lustrat, encarnat en el personatge d'un príncep magnànim que no crea divisions en el seu poble perquè renuncia a aplicar mesures repressives innecessàries. Ara bé, també val la pena fixar-se en el

fet que el protagonista no és un autèntic jacobí, sinó solament un farsant. Els seus actes no responen a una necessitat profunda —com els dels revolucionaris francesos, que s'enfrontaven a la corrupció de l'Antic Règim—, sinó a uns interessos particulars il·legítims. Així, el blanc de la crítica no és tant la Revolució Francesa com els intents d'introduir-la a Alemanya *artificialment*.

És de la mateixa època la comèdia *Els revoltats*, també coneguda amb el títol de *Breme de Bremenfeld*, l'intent més seriós que va fer mai Goethe de descriure un procés revolucionari complet a Alemanya, amb un enfrontament entre la noblesa i els pagesos; aquí, Goethe al·ludeix a moviments camperols que van aparèixer a Alemanya a partir del 1790, també al ducat de Weimar. Una de les escenes projectades era una paròdia d'assemblea general. El poeta, però, no va arribar mai a escriure-la. Encara que tingués la voluntat de representar la complexitat social d'un procés revolucionari, potser aquest plantejament no captava la veritable rellevància de la Revolució per als qui vivien en terres germàniques. En l'experiència dels alemanys, la Revolució Francesa no va ser, fonamentalment, la causa d'uns quants alçaments camperols, sinó que va comportar la destrucció gradual, per mitjà de la guerra, del marc constitucional en el qual havien crescut com a súbdits del Sacre Imperi Romano-Germànic. Revolució Francesa era sinònim d'invasió i d'abolició d'un món que, malgrat tots els defectes que hi vulguem veure, no havia generat enfrontaments equiparables als que s'havien produït a França, un món al qual Goethe estava íntimament lligat com a fill de la ciutat lliure de Frankfurt del Main i ministre del ducat de Saxònia-Weimar-Eisenach. Enmig d'aquesta gran transformació, calia repensar-ho gairebé tot, també el sentit de la literatura. És a aquesta necessitat, precisament, que responen les *Converses d'emigrats alemanys*. *